

Dr. Elena MASNEVAITĖ
Lietuvos teisės institutas

KORUPCIJA RINKIMUOSE: RINKĖJŲ PAPIRKIMŲ ATVEJŲ ANALIZĖ

(autorė šią publikaciją parengė remdamasi savo tyrimais, atliktais įgyvendinant Lietuvos teisės instituto ilgalaikę institucinę mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros programą „Naujas požiūris į korupciją: iššūkiai ir galimybės peržengiant viešojo sektoriaus ribas“)

Straipsnyje analizuojami rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimų atvejai rinkimų teisės aspektu. Pristatoma šio politinės korupcijos fenomeno faktinė situacija Lietuvoje, teisinio reguliavimo būklė ir jo praktinio taikymo problemos, iššūkiai, su kuriais susiduria institucijos ir visuomenė, siekdami skaidrių ir demokratinių rinkimų bei atitinkamai legitimaus politinių atstovaujamųjų institucijų formavimo ar referendumu sprendžiamo klausimo rezultato. Vertinama, kiek šiuo metu taikomos kontrolinės, poveikio ir antikorupcinės priemonės yra veiksmingos ir prisideda prie rinkimų (referendumo) įstatymų nuostatų, įtvirtinančių draudimą papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis, efektyvaus įgyvendinimo.

Visuomenėse, kuriose iš politikų tikimasi, kad jie rūpinsis rinkėjų nustatytų gerovės standartų įgyvendinimu, pinigai iš esmės turi praktinę reikšmę (būtina priemonė legitimiam tikslui pasiekti). Tačiau kai kuriose visuomenėse, ypač tose, kuriose įsišaknijusi ir toleruojama rinkėjų papirkimo praktika¹, pinigai yra individualaus įsipareigojimo surogatas². Tokiu atveju korupcijos požiūriu pinigai pirmiausia įgyja simbolinę reikšmę (politinio autoriteto galios substitutas).

Ilgą laiką korupcija buvo siejama tik su asmenine ar grupine (šeimos, giminės, verslo kolegų) nauda. Dabartinio politinio gyvenimo realijos leido kitu rakursu

¹ *Burnell P.* Introduction: Money and Politics in Emerging Democracies // *Funding Democratization* (ed. P. Burnell, A. Ware). New Brunswick and London: Transaction Publishers, 2007, p. 7.

² *Williams R.* Aspects of Party Finance and Political Corruption // *Party Finance and Political Corruption* (ed. R. Williams). London: Palgrave Macmillan UK, 2000, p. 1.

pažvelgti į korupcijos reiškinių. Politinių kampanijų finansavimas, glaudūs verslo ir politikos santykiai, rinkėjų balsų pirkimas, įvairios manipuliacijos inicijuojant ir svarstant įstatymus leido išplėsti naudos gavėjų kategoriją, įtraukiant ir organizacijas (politines partijas, verslo grupuotes, atskiras institucijas)³. Taigi moderniosios korupcijos sąvoka neatsiejama nuo politinės korupcijos, į kurią patenka ir įvairios rinkėjų papirkimo formos.

Tokio pobūdžio korupciniai veiksmai nėra savitiksliai – lėšos šiuo tikslu yra leidžiamos siekiant dalyvauti formuojant valstybinę politiką, o tam reikia laimėti rinkimus. Šiuo aspektu rinkėjų papirkimas yra gana lengvas ir sąlygiškai atsiperkantis būdas tą padaryti, nes yra nukreiptas į labiausiai pažeidžiamą ir paveikų rinkėjų segmentą, žinoma, su išlyga, kad toks metodas taikomas arba sistemingai visoje valstybės teritorijoje, arba masiškai vienoje rinkimų apygardoje. Laikantis bendrųjų demokratinių principų, galioja prezumpcija, kad kiekvienas rinkėjo balsas yra vienodai svarbus, tačiau tuomet, kai dalis rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų yra paperkama, paaiškėja, kad šis principas iškreipiamas.

Šiame straipsnyje analizuojami rinkimų teisės aspektai, susiję su korupciniais rinkimų teisės pažeidimais ir taikoma specifine atsakomybe už jų padarymą, iš principo aplenkiant administracinės ir baudžiamosios atsakomybės, nustatytos už panašias veikas, klausimus. Jame siekiama atskleisti priežastis, dėl kurių Lietuvos rinkimų teisėje buvo įvirtintas draudimas papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis⁴, koks yra šio draudimo turinys ir kaip jis suprantamas, viena vertus, subjektų, kuriems yra adresuotas, antra vertus – pagrindinės institucijos, atliekančios jo laikymosi kontrolę, t. y. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos (toliau – ir VRK) praktikoje. Tuo tikslu pateikiami konkretūs rinkėjų ir rinkimų teisę

³ *Palidauskaitė J.* Korupcijos ir atsakomybės problema viešojo administravimo sistemoje // *Viešoji politika ir administravimas*, 2005, Nr. 13, p. 26–27.

⁴ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog skirtinguose rinkimų įstatymuose yra vartojamos dvi sąvokos: „rinkėjas“ ir „rinkimų teisę turintis asmuo“ (Lietuvos Respublikos Konstitucijoje vartojami panašūs terminai – „rinkėjas“ (pavyzdžiui, 79 straipsnio 1 dalis, 147 straipsnio 1 dalis) ir „pilietis, turintis rinkimų teisę“ (pavyzdžiui, 9 straipsnio 3 dalis, 68 straipsnio 2 dalis)). Lietuvos Respublikos Konstitucija. Priimta 1992 m. spalio 25 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // *Valstybės žinios*, 1992 m. lapkričio 30 d., Nr. 33-1014. Nė viename teisės akte nėra apibrėžta, kuo skiriasi rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų statusas. Manytina, jog šį santykį galima vertinti dvejopai. Pirmuoju atveju jie laikytini sinonimais, t. y. kiekvienas rinkėjas yra rinkimų teisę turintis asmuo. Antruoju atveju sąvokos „rinkimų teisę turintis asmuo“ turinys laikytinas platesniu už sąvokos „rinkėjas“ turinį: t. y. pirmąjį statusą asmuo turi tiek, kiek atitinka rinkimų teisę įgyti / išlaikyti reikalingas sąlygas, o antruoju – kai rinkimų teisę, dalyvaujant rinkimuose, yra įgyvendinama. Toks aiškinimas atitinka ir „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ pateikiamą žodžio „rinkėjas“ apibrėžtį: rinkėjas yra tas, kas dalyvauja rinkimuose, turi teisę rinkti, balsuoti. Žr.: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (vyr. red. St. Keinys). Kompiuterinis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015.

turinčių asmenų papirkimo pavyzdžiai. Taip pat analizuojama, kodėl Lietuvoje ši neteisėta rinkimų agitacijos forma vis dar yra populiari, nepaisant taikomų sankcijų ir vykdomos tam tikros prevencinės veiklos. Dėmesio skiriama ir VRK diskrecijos šioje srityje klausimams ir teisinio reguliavimo nenuoseklumams aptarti. Straipsnyje naudotasi lyginamoju, istoriniu, dokumentų analizės, sisteminės analizės, turinio analizės, loginiu ir kitais metodais.

I. DRAUDIMAS PAPIRKTI RINKĖJUS IR RINKIMŲ TEISĘ TURINČIUS ASMENIS: TURINIO IR PAVYZDŽIŲ ANALIZĖ

Lietuvoje rinkimų teisės nuostatų, draudžiančių papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis, atsiradimą, ypač kiek tai yra susiję su tinkama rinkimų agitacija, išprovokavo oficiali konstitucinė doktrina, kuri buvo atsakas į tokias vis labiau populiarėjančias rinkimų agitacijos formas kaip nemokami koncertai⁵, išvykos, sueigos ir pan. Po Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – ir KT) 2004 m. lapkričio 5 d. išvados⁶, kurioje buvo konstatuota, jog pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją jokiais motyvais negali būti pateisinamas rinkėjų balsų tiesioginis ar netiesioginis pirkimas, taip pat tokia rinkimų kampanijos praktika, kai rinkėjai yra dovanomis ar kitokiu atlyginimu skatinami dalyvauti arba nedalyvauti rinkimuose ir / arba balsuoti už arba prieš vieną ar kitą kandidatą, rinkimų (referendumo) įstatymai 2005 m. buvo papildyti atitinkamomis nuostatomis dėl draudimo papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis.

Antai Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo⁷ 5¹ straipsnio 1 dalyje, *inter alia*, įtvirtinta, kad prasidėjus Seimo rinkimų politinei kampanijai, t. y. nuo Seimo

⁵ Pažymėtina, jog ne visais atvejais nemokami koncertai yra pripažįstami rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimu. Kaip galima spręsti, pavyzdžiui, iš VRK 2008 m. rugpjūčio 13 d. sprendimo Nr. 67 „Dėl Viktoro Uspaskicho ir Darbo partijos vadovybės rengtų susitikimų su rinkėjais“, yra skiriamos dvi situacijos: kai koncertuoja politinės partijos nariai, kurie nėra profesionalūs atlikėjai ir nerengia mokamų pasirodymų, ir kai koncertuoja asmenys, kurie yra profesionalūs atlikėjai ir rengia mokamus pasirodymus. Pirmasis atvejis nėra laikomas rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimu, antrasis – laikomas, nepriklausomai nuo to, ar tokie asmenys yra atitinkamos politinės partijos nariai. Žr. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. rugpjūčio 13 d. sprendimą Nr. 67 „Dėl Viktoro Uspaskicho ir Darbo partijos vadovybės rengtų susitikimų su rinkėjais“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.326245>> (prisijungta 2017 m. spalio 16 d.).

⁶ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvadą „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento paklausimo, ar per 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“ // Valstybės žinios, 2004 m. lapkričio 9 d., Nr. 163-5955.

⁷ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas Nr. I-2721. Priimtas 1992 m. liepos 9 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992 m. liepos 18 d., Nr. 22-635.

rinkimų datos paskelbimo iki šio įstatymo nustatyto rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpio pabaigos, taip pat rinkimų dieną draudžiama tiesiogiai ar netiesiogiai pirkti rinkėjų balsus, dovanomis ar kitokiu atlyginimu skatinti rinkėją dalyvauti arba nedalyvauti rinkimuose ir (arba) balsuoti už arba prieš vieną ar kitą asmenį, kurį numatoma kelti kandidatū, kandidatą arba kandidatų sąrašą, taip pat žadėti už balsavimą atsilyginti rinkėjams po rinkimų turint tikslą paveikti rinkėjų valią dėl konkrečių politinių partijų ar kandidatų arba asmenų, kuriuos numatoma kelti kandidatais, ir taip trukdyti piliečiams įgyvendinti rinkimų teisę. Iš esmės analogiškos nuostatos įtvirtintos ir kituose rinkimų (referendumo) įstatymuose⁸.

Atitinkamai galima daryti išvadą, jog įstatymų leidėjas rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimu laiko tokias veikas: 1) tiesioginį rinkėjų balsų pirkimą; 2) netiesioginį rinkėjų balsų pirkimą; 3) tiesioginį rinkėjo ir rinkimų teisę turinčio asmens skatinimą dovanomis ar kitokiu atlyginimu dalyvauti arba nedalyvauti rinkimuose (referendume) ir (arba) balsuoti už arba prieš vieną ar kitą asmenį, kurį numatoma kelti kandidatū⁹, kandidatą arba kandidatų sąrašą (už ar prieš referendumui teikiamo sprendimo priėmimą); 4) netiesioginį rinkėjo ir rinkimų teisę turinčio asmens skatinimą dovanomis ar kitokiu atlyginimu dalyvauti arba nedalyvauti rinkimuose (referendume) ir (arba) balsuoti už arba prieš vieną ar kitą asmenį, kurį numatoma kelti kandidatū, kandidatą arba kandidatų sąrašą (už ar prieš referendumui teikiamo sprendimo priėmimą); 5) tiesioginį pažadą už balsavimą atsilyginti rinkėjams po rinkimų (referendumo); 6) netiesioginį pažadą už balsavimą atsilyginti rinkėjams po rinkimų (referendumo).

⁸ Žr. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 8 straipsnio 1 dalį, Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 6 straipsnio 1 dalį, Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 5 straipsnio 1 dalį ir Lietuvos Respublikos referendumo įstatymo 2¹ straipsnio 1 dalį. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas Nr. I-28. Priimtas 1992 m. gruodžio 22 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1993 m. sausio 20 d., Nr. 2-29; Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas Nr. I-532. Priimtas 1994 m. liepos 7 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1994 m. liepos 13 d., Nr. 53-996; Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas Nr. IX-1837. Priimtas 2003 m. lapkričio 20 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2003 m. gruodžio 10 d., Nr. 115-5192; Lietuvos Respublikos referendumo įstatymas Nr. IX-929. Priimtas 2002 m. birželio 4 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002-06-26, Nr. 64-2570.

⁹ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad įstatymai, kuriuose vartojama ši sąvoka, t. y. Seimo rinkimų įstatymas (5¹ str. 1 ir 2 d.), Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas (8 str. 1 ir 2 d.), Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas (6 str. 1 ir 2 d.) ir Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas (5 str. 1 ir 2 d.), neatskleidžia jos turinio. Šiuo klausimu pasisakė Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas: anot jo, asmuo, pareiškdamas apie savo ketinimus kandidatuoti į Seimą, tapo asmeniu, kurį numatoma kelti kandidatū. Žr. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. spalio 10 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. R^{442-7/2008}.

Pažymėtina, kad tiek, kiek tai yra susiję su tiesioginiu atitinkamo pobūdžio veikimu, didesnių diskusijų ir kvalifikavimo problemų nekyla. Antai tarp VRK narių yra buvę nuomonių¹⁰, kad „netiesioginio papirkimo“ sąvoka yra neaiški ir logikos požiūriu ydinga, nes rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimas galimas tik tiesiogine tyčia. Tačiau su juo nesutiktina, kadangi tyčia yra teisės pažeidimo subjektyviosios pusės elementas, o čia yra formuluojama teisės pažeidimo objektyvioji pusė, ir modeliuojant situacijas vartojamą žodį „netiesioginis“ reikia suprasti kaip veikimą per tarpininką, o ne kaltės formos apibrėžimą¹¹. Analogiškos pozicijos laikosi ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (toliau – ir LVAT)¹². Priešingas rinkimų (referendumo) nuostatų dėl draudimo papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis nuostatų aiškinimas paprasčiausiai paneigtų jų paskirtį.

Atskirai paminėtina, kad rinkimų teisės požiūriu bet kuris subjektas gali įvykdyti rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimą, tam nereikia jokio specialaus statuso rinkimų teisės prasme (pavyzdžiui, kandidato ar pan.). Specifiška yra tai, kad, kitaip nei baudžiamosios ar administracinės atsakomybės taikymo atvejais, teisinė atsakomybė pagal rinkimų (referendumo) įstatymus padarius tokį rinkimų teisės pažeidimą kyla specialų statusą turinčiam subjektui, kurio naudai buvo papirkti rinkėjai ir rinkimų teisę turintys asmenys (tai galima vertinti kaip tam tikrą kolektyvinės teisinės atsakomybės apraišką). Žinoma, tokiose situacijose teisinė atsakomybė nėra taikoma automatiškai, kadangi priešingu atveju tai būtų formalizuotas instrumentas susidoroti su politinės kampanijos konkurentais be jokių neigiamų teisinių pasekmių.

Šiame kontekste galima prisiminti politinių kampanijų finansavimo taisykles ir su apgailėstavimu paneigti M. Walecki teiginį, jog maksimalių rinkimų kampanijų

¹⁰ Žr. VRK 2008 m. spalio 2 d. sprendimą Nr. 152 „Dėl Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos nario Bernardo Šatkovskio veiksmų“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/documents/10180/432503/924_sprendimas10-02nr.152satkovskis.pdf?2cee3d7a-39db-4af0-918f-d813b7e-3faf2> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.).

¹¹ Buvo nustatyta, kad asmuo, kurį numatoma kelti kandidatu, vienoje Vilniaus kavinėje organizavo renginį: jo metu susirinkusieji buvo vaišinami alumi, sidru, užkandžiais prie alaus, be to, buvo surengta viktorina, kurios laimėtojai gavo marškinėlius, krepšinio kamuolį, simbolinį šampano butelį bei šakotį. Asmuo, kurį numatoma kelti kandidatu, neneigė šių aplinkybių, tačiau nesutiko, jog tokie veiksmai laikytini rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimu, nes: 1) jis minėto renginio nefinansavo ir 2) renginio metu nebuvo agituojama už jį ar konkrečią politinę partiją. Taip pat buvo nustatyta, kad į minėtą renginį buvo kviečiama asmens, kurį numatoma kelti kandidatu, vardu, registracija į jį vyko jo rinkimų štabe, renginys vyko nemokamai, apie tai asmuo, kurį numatoma kelti kandidatu, žinojo, tačiau vis tiek jame aktyviai dalyvavo.

¹² Žr. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. spalio 10 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. R⁴⁴²-7/2008.

išlaidų limitų nustatymas užkardo netiesioginį rinkėjų papirkimą¹³. Dar daugiau – remiantis Lietuvos lenkų rinkimų akcijos pavyzdžiu, galima teigti, kad maksimalių rinkimų kampanijų išlaidų limitų nustatymas neužkardo ir tiesioginio rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo.

Lietuvos lenkų rinkimų akcijos pavyzdys nors ir pakankamai senas, bet yra vertas atskiro paminėjimo, nes „turi polinkį“ būti kartojamas.

Lietuvos lenkų rinkimų akcija 2009 m. rinkimų į Europos Parlamentą politinės kampanijos metu pagal panaudos sutartis išsinuomotų automobilių savininkams padalijo kuro kortelių už 390 tūkst. Lt (beveik 113 tūkst. Eur): iš „Lukoil“ degalinių tinklo buvo įsigyta 7 800 degalų kortelių po 50 Lt (beveik 14,50 Eur), kurios buvo išdalintos 477 tokių automobilių savininkams (kiekvienam iš jų vidutiniškai teko degalų kortelių už 817 Lt (beveik 240 Eur)). Politinė partija deklaravo, jog minėtais automobiliais iš viso buvo nuvažiuota daugiau kaip 1,13 mln. kilometrų, taigi per mėnesį kiekvienas tokio automobilio savininkas vidutiniškai turėjo nuvažiuoti po beveik 2,4 tūkst. kilometrų. Politinės kampanijos metu buvo panaudota mažiau kaip pusė (3 766) šių degalų kortelių. Nors likusios degalų kortelės (už 201,7 tūkst. Lt (maždaug 58,41 tūkst. Eur) sumą) panaudotos nebuvo, jų įsigijimo išlaidas Lietuvos lenkų rinkimų akcija įtraukė į savo politinės kampanijos finansavimo ataskaitas.

Mokesčių inspektorai, tikrindami Lietuvos lenkų rinkimų akcijos politinės kampanijos finansinę dokumentaciją, pastebėjo, jog ne visas automobilių panaudos sutartis sudarė jų savininkai, dalis asmenų tą padarė net jų neįgaliai. Politinė partija teigė, jog šios kortelės buvo dalijamos su rinkėjais bendravusiems savanoriams. VRK tokia praktika sukėlė abejonių, kadangi nebuvo aišku, ar tas kuro kortelės naudojo tik minėti asmenys. Kaip paaiškėjo, skirtingiems savanoriams jos buvo dalijamos skirtingais kiekiais (dalis gavo kelias, o dalis – keliasdešimt), be to, jomis buvo apdovanoti ir du rinkimų komisijų nariai.

Sprendimai, kurių pagrindu būtų galima teigti, jog Lietuvos lenkų rinkimų akcija iš tiesų tokiu būdu papirko rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis, niekada nebuvo priimti. Nepaisant to, pirmiau aprašyta schema yra puikus pavyzdys, kaip tai galima būtų padaryti. Pažymėtina, jog analogiškos praktikos ši politinė partija laikėsi ir 2009 m. Respublikos Prezidento rinkimų kampanijos metu, ir 2016 m. Seimo rinkimų politinės kampanijos metu¹⁴.

¹³ Walecki M. Spending Limits as a Policy Option. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www.ifes.org/publication/dd3bde8822ab8b9a423eac26059ba90b/IFES%20%20Policy%20Paper%20June%202007%20_Final_.pdf> (prisijungta 2009 m. balandžio 15 d.).

¹⁴ Žr. Vilniaus rajono apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 18 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11.-1954-626/2009; Vilniaus rajono apylinkės teismo 2009 m. lapkričio 26 d. nutarimą administracinėje byloje Nr. A2.11-1953-137/2009. Taip pat žr. *delfi.lt* – 2009 m. rugsėjo 11 d. Mo-

Be kita ko, įstatymų leidėjas kaip papildomą svertą rinkimų įstatymų nuostatų dėl draudimo papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis efektyvesniam įgyvendinimui bandė nustatyti papildomą svertą, rinkimų įstatymuose įtvirtindamas reikalavimą kandidatams ar pan. pateikti VRK nustatytos formos pasižadėjimą laikytis draudimo papirkti rinkėjus¹⁵ kaip vieną iš pareiškinių dokumentų¹⁶, tačiau praktikoje šis reikalavimas yra suvokiamas kaip formalumas ir turi iš esmės deklaratyvų pobūdį, t. y. neveikia kaip realus prevencinis mechanizmas.

Politinės kampanijos metu leidžiama neatlygintinai platinti spausdintą medžiagą, t. y. veiklos ar rinkimų programą, biografijos ar kitokių informacinio turinio lankstinukus, kalendorius, atvirukus, lipdukus, atitinkamai pažymėtus politinės partijos, kandidatų sąrašo ar pan. simbolika¹⁷. Sąrašas, kuris yra baigtinis, įstatymų leidėjui, formuojamam ne koku kitoku, o būtent politiniu pagrindu, pasirodė pernelyg skurdus, todėl jis 2014 m. leidosi į tam tikrą kompromisą ir dalyje rinkimų įstatymų įtvirtino teisę politinės kampanijos dalyviams dalinti rinkėjams ir rinkimų teisę turintiems asmenims mažareikšmius daiktus, kartu leisdamas pasireikšti jų fantazijai, nes sąlygos, kurias jie turi tenkinti, yra tokios: 1) kaina – iki 1,45 euro; 2) deklaravimas VRK jos nustatyta tvarka¹⁸; 3) pažymėjimas kandidato, jį iškelusios politinės partijos

kesčių inspekcija narsto Lenkų rinkimų akciją. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=23992950>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 1 d.); *delfi.lt* – 2009 m. rugsėjo 30 d. E. Samoškaitė. V. Tomaševskio partijai degalų kortelių istorija gali atsirūgti skirstant valstybės dotaciją. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=24314329>> (2017 m. lapkričio 1 d.); *15min.lt* – 2016 m. spalio 3 d. L. Vireliūnaitė. Lenkų rinkimų akcija prieš rinkimus nusipirko apie 500 iš anksto apmokėtų degalų kortelių. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lenku-rinkimu-akcija-pries-rinkimus-nusipirko-apie-500-is-anksto-apmoketu-degalu-korteliu-56-690275>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 1 d.).

¹⁵ Tokia forma, pavyzdžiui, 2014 m. Respublikos Prezidento rinkimams buvo patvirtinta VRK 2014 m. sausio 14 d. sprendimu Nr. Sp-7 „Dėl pretendento būti kandidatu į Respublikos Prezidentus pareiškinių dokumentų formų patvirtinimo“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lit/TAD/1755668f0821e11e39059d989fcf5d3d6>> (prisijungta 2017 m. spalio 15 d.).

¹⁶ Žr. Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnio 1 dalies 5 punktą ir 2 dalies 2 punktą, Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 36 straipsnio 4 dalį, Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 36 straipsnio 3 dalies 2 punktą ir 4 dalies 2 punktą, Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 39 straipsnio 1 dalies 4 punktą.

¹⁷ Žr. Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 2 dalį, Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 8 straipsnio 2 dalį, Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 6 straipsnio 2 dalį, Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 5 straipsnio 2 dalį ir Referendumo įstatymo 2¹ straipsnio 2 dalį.

¹⁸ Tokia tvarka, o konkrečiai – Mažareikšmių daiktų, skirtų politinei partijai, visuomeniniam rinkimų komitetui, kandidatų sąrašui, kandidatui ar asmeniui, kurį numatoma kelti kandidatu, propaguoti, deklaravimo tvarkos aprašas – buvo patvirtintas VRK 2014 m. spalio 17 d. sprendimu Nr. Sp-246. Reikia pažymėti, kad minėtas aprašas kiek apriboja vaizduotės pasireiškimo galimybes, nes iš politinės kampanijos „apyvartos“ eliminuoja ribotos civilinės apyvartos daiktus ir kt. (žr. 4–14 p.). Lietuvos

ar pan. simbolika; 4) skiriama kandidatui, politinei partijai ar pan. propaguoti.

Pažymėtina, kad pirmiau nurodytas teisinis reguliavimas, įskaitant jo novelą, sukelia tam tikrų interpretavimo problemų.

Pakankamai akivaizdu, kad sąrašė išvardyti dalykai turėtų būti simbolinio pobūdžio, t. y. neturintys kokios nors didelės pridėtinės materialinės ar pan. vertės, kaip antai tai neturėtų būti kalendorius odiniais viršeliais su vos įžiūrimu partijos logotipu, nes jo ekonominė vertė nėra proporcinga propaguojamam tikslui, ir skirti išimtinai rinkimų (referendumo) agitacijai. Vis dėlto praktika rodo, kad politinės kampanijos dalyviai yra gana išradingi ir bando rasti būdų, kaip interpretuoti šią teisės nuostatą jiems palankia linkme. Pavyzdžiui, kandidatas į savivaldybės tarybos narius vietoj savo rinkimų programos išplatina receptų knygelę, papuoštą jo šaržu (18 000 vnt.)¹⁹. Arba kitas pavyzdys – vietoj įprastinių lipdukų su politinės partijos simbolika dalinami lipdukai kiaušiniams marginti „Velykiniai lipdukai šeimos šventei“ (iš 8 (aštuonių) velykinių lipdukų tik vienas buvo pažymėtas politinės partijos simbolika, likusieji – velykine simbolika, gėlėmis)²⁰. Dar vienas iliustratyvus pavyzdys – kandidatas į Seimo narius susitikimuose su rinkėjais jiems nemokamai dalijo savo knygą, kurią įvardijo kaip Seimo nario „veiklos ataskaitą“²¹.

Kita problema – įstatymų leidėjas skirtingoms politinėms kampanijoms nustatė

Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2014 m. spalio 17 d. sprendimas Nr. Sp-246 „Sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2014 m. vasario 12 d. sprendimo Nr. Sp-24 „Dėl Mažareikšmių daiktų, skirtų politinei partijai, visuomeniniam rinkimų komitetui, kandidatų sąrašui, kandidatui ar asmeniui, kurį numatoma kelti kandidatų, propaguoti, deklaravimo tvarkos aprašo“ pakeitimo“ // Teisės aktų registras, 2014 m. lapkričio 3 d., Nr. 15363.

¹⁹ Žr. Kauno miesto (Nr. 15) Savivaldybės rinkimų komisijos sudarytos tyrimo grupės 2015 m. vasario 17 d. išvadą „Dėl kandidatės į Kauno miesto savivaldybės tarybos narius Onos Balžekienės galimo Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pažeidimo“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/documents/10180/560346/201502271702.pdf?8a040b5b-daf7-4ed3-bbff-085dff3d4301>> (prisijungta 2017 m. spalio 24 d.).

²⁰ Žr. VRK 2017 m. balandžio 28 d. sprendimą Nr. Sp-94 „Dėl Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio kandidato į Jonavos rajono savivaldybės tarybos narius – merus Remigijaus Osauskos rinkėjams dalintų lipdukų „Velykiniai lipdukai šeimos šventei“ pripažinimo Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 6 straipsnio 1 dalies nuostatų pažeidimu“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1d3e80912f3f11e79f4996496b137f39>> (prisijungta 2017 m. spalio 24 d.).

²¹ Atsižvelgusi į šios knygos turinį bei tą aplinkybę, jog ji buvo pardavinėjama knygynuose, VRK konstatavo, kad tai yra Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalies pažeidimas. Žr. VRK 2008 m. spalio 9 d. sprendimą Nr. 162 „Dėl pritarimo darbo grupės tyrimo išvadai dėl kandidato į Lietuvos Respublikos Seimo narius Algimanto Matulevičiaus“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/documents/10180/432503/988_sprendimas10-09nr162.pdf?2cfb4900-2a9c-4ece-93e2-4da791805ce6> (prisijungta 2017 m. lapkričio 20 d.).

skirtingas žaidimo taisyklės, t. y. ne visų rinkimų (referendumo) politinių kampanijų metu numatyta galimybė dalinti mažareikšmius daiktus (Seimo rinkimų ir referendumo politinių kampanijų metu to daryti negalima), todėl politinės kampanijos dalyviai kartais pasiklysta, kada ir kas yra leidžiama. Žinoma, ir šiuo atveju galioja bendras principas, kad įstatymų nežinojimas nuo atsakomybės neatleidžia, tačiau kol nebus priimtas Rinkimų kodeksas, tokia kiek dviprasmiška situacija tęsis. Racionaliai paaiškinti, kodėl nagrinėjamu aspektu įstatymų leidėjas pasirinko mišrų modelį, vargu ar pavyktų, todėl tiesiog darytina prielaida, kad „įvyko“ sisteminiu požiūriu kiek nekokybiška įstatymų leidyba, determinuojanti nereikalingus papildomus rinkimų teisės pažeidimus.

Dar viena problema, su kuria susiduriama praktikoje, yra ta, kad politinės kampanijos dalyviai kartais nesupranta, kad tam, kad jie galėtų dalyti mažareikšmius daiktus, turi būti įvykdytos visos nurodytos sąlygos (pavyzdžiui, mažareikšmiai daiktai turi būti deklaruoti VRK), arba labiau tikėtina versija – bando šiek tiek gudrauti ir pradeda juos dalinti anksčiau (pavyzdžiui, iš vakaro), nei kad įvykdo atitinkamą deklaratyvią pareigą²².

Pati didžiausia problema, kiek tai yra susiję su mažareikšmių daiktų dalinimu politinės kampanijos metu, yra efektyvi kontrolė, o konkrečiai tai, kad VRK neturi jokių efektyvių priemonių sukontroliuoti, jog formaliai deklaruotų ir realiai išdalintų mažareikšmių daiktų kiekis sutaptų. Tokių įtarimų yra buvę, tačiau VRK dar nėra karto nėra formaliai pripažinusi politinės kampanijos dalyvį padariusį tokį pažeidimą. Šis niuansas yra labai svarbus tuo požiūriu, jog tai yra ne tik mažareikšmių daiktų deklaravimo tvarkos pažeidimas, bet ir tiesiogiai siejasi su politinės kampanijos išlaidomis ir teisinga jų apskaita, politinės kampanijos dalyvių lygių teisių užtikrinimu bei kitais dalykais, kuriais turėtų domėtis jau ne VRK.

Apskritai pastaruoju metu rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimas įgauna vis labiau rafinuotas formas. Pavyzdžiui, kandidatas į Seimo narius sudaro galimybę tos rinkimų apygardos, kurioje jis kandidatuoja, rinkėjams gauti nemokamas teisininko konsultacijas²³. Kitas kandidatas į Seimo narius per savo vadovaujamą

²² Žr., pavyzdžiui, Širvintų rajono (Nr. 48) savivaldybės rinkimų komisijos sudarytos tyrimo grupės 2015 m. kovo 16 d. išvadą „Dėl kandidatės į Širvintų rajono merus Živilės Pinskuvienės galimo Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pažeidimo“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/documents/10180/560346/Pinskuvienes+isvada.pdf/2ad8a1e0-2b4f-4083-8cdb-300b15d41d10>> (prisijungta 2017 m. spalio 29 d.). Taip pat VRK 2015 m. kovo 19 d. sprendimą Nr. Sp-117 „Dėl pilietinės iniciatyvos „Baltosios pirštinės“ skundo“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/555d0ec0d47d11e49a8e8a8aa8141086>> (prisijungta 2017 m. spalio 29 d.).

²³ Žr. VRK 2016 m. spalio 3 d. sprendimą Nr. Sp-229 „Dėl Naujosios Vilnios apygardos Nr. 10 kandidato į Lietuvos Respublikos Seimo narius Algirdo Paleckio veiksmų pripažinimo Lietuvos Respublikos Seimo

paramos centrą dovanoja rinkėjams buitines daiktus (skalbimo mašiną ir televizorių) ir apie suteiktą paramą intensyviai skleidžia informaciją regioniniame laikraštyje²⁴. Dar kitas kandidatas į Seimo narius dalija krepšinio kamuolius, pažymėtus savo žento Jono Valančiūno autografais²⁵. Arba likus kelioms savaitėms iki 2015 m. savivaldybių tarybų rinkimų suorganizuojamas knygos pristatymas, kurio metu nemokamai dalijama pati knyga (kuri vėliau yra parduodama įprastine tvarka), propaguojanti atitinkamą politinę partiją ir jos kandidatą į merus būtent toje savivaldybėje, kurioje vyksta renginys²⁶.

Vis dar populiarūs ir vadinamieji klasikiniai rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo būdai, kaip antai maisto produktų dalijimas²⁷ ar įvairių nemokamų renginių organizavimas. Pavyzdžiui, vienu atveju kandidatė į merus, pasinaudodama prieš pat prasidedant politinei kampanijai įsteigtu savo vardo labdaros ir paramos fondu, organizuodavo nemokamus šokių vakarus²⁸, kitu atveju – politinė partija, įvardydama tai kaip iš esmės partijos reikmėms skirtą renginį, Katedros aikštėje suorganizavo nemokamą ir visiems prieinamą Jurgio Didžiulio koncertą²⁹.

rinkimų įstatymo 5 (1) straipsnio 1 dalies pažeidimu“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/28fc54008b1811e6a0f68fd135e6f40c>> (prisijungta 2017 m. spalio 30 d.).

²⁴ Žr. VRK 2016 m. rugsėjo 28 d. sprendimą Nr. Sp-216 „Dėl vienmandatės Radviliškio rinkimų apygardos Nr. 44 kandidato į Lietuvos Respublikos Seimo narius Gedimino Lipnevičiaus Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 5 (1) straipsnio 1 dalies pažeidimo“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/dc990c0086e111e6a0f68fd135e6f40c>> (prisijungta 2017 m. spalio 30 d.).

²⁵ Žr. VRK 2016 m. rugsėjo 14 d. sprendimą Nr. Sp-199 „Dėl kandidato į Lietuvos Respublikos Seimo narius vienmandatėje Raseinių–Kėdainių rinkimų apygardoje Nr. 42 Remigijaus Ačo Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8d1b0de27c0511e6a0f68fd135e6f40c>> (prisijungta 2017 m. spalio 30 d.).

²⁶ Žr. VRK 2015 m. kovo 21 d. sprendimą Nr. Sp-127 „Dėl skundo „Dėl pažeistos procedūros tiriant skundus Palangos miesto rinkimų apygardos Nr. 31 komisijoje ir Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo, Politinių kampanijų finansavimo ir finansavimo kontrolės įstatymo normų pažeidimų Palangos mieste“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/bf8fbb90d13411e49a8e8a8aa8141086>> (prisijungta 2017 m. spalio 30 d.).

²⁷ Žr. VRK 2015 m. sausio 23 d. sprendimą Nr. Sp-31 „Dėl Kauno rajono savivaldybės rinkimų komisijos Nr. 16 sudarytos tyrimo grupės“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8839aa50ac4c11e486d695b7d843f736>> (prisijungta 2017 m. spalio 30 d.).

²⁸ Žr. VRK 2015 m. sausio 30 d. sprendimą Nr. Sp-51 „Dėl Aušros Ručienės skundo „Dėl neteisėtos ir nepagrįstos 2015 m. sausio 20 d. Kauno miesto savivaldybės rinkimų komisijos Nr. 15 sudarytos tyrimo grupės išvados“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/bebd86d0ac3a11e486d695b7d843f736>> (prisijungta 2017 m. spalio 30 d.).

²⁹ Žr. VRK 2016 m. gegužės 26 d. sprendimą Nr. Sp-64 „Dėl Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų 2016 m. gegužės 5 d. organizuoto koncerto Vilniaus Katedros aikštėje“. Interaktyvus.

II. SANKCIJOS, TAIKOMOS PAŽEIDUS DRAUDIMĄ PAPIRKTI RINKĖJUS IR RINKIMŲ TEISĘ TURINČIUS ASMENIS

VRK nevedė nuoseklios rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimų tyrimo statistikos, todėl apibendrinančias išvadas daryti yra sudėtinga, tačiau vien palyginus, pavyzdžiui, 2012 m. ir 2016 m. Seimo rinkimų politinių kampanijų situaciją, kai pirmu atveju iš 9 tirtų atvejų pasitvirtino 3, o antru atveju – 4 iš 26 tirtų³⁰, galima daryti prielaidas, kad: 1) VRK griežčiau kontroliuoja politinių kampanijų metu vykdomą agitaciją; 2) stiprėja pilietinė visuomenė, kuri yra suinteresuota, kad politinės kampanijos vyktų demokratiškai; 3) rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimas vis dar yra populiarus, o gal netgi populiarėjantis – atsižvelgiant į pirmiau minėtas kokybiškai naujas jo formas – politinės agitacijos, kad ir neteisėtos, būdas; 4) sankcijos už šį rinkimų teisės pažeidimą yra neadekvačios arba netinkamai taikomos.

Rinkėjų papirkimo faktus tiria ir dėl jų sprendžia apygardų rinkimų komisijos VRK nustatyta tvarka³¹, o vertina VRK. Nustačius rinkėjų papirkimo faktą, gali būti taikomos dviejų rūšių sankcijos: 1) viešumo, t. y. apie rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimą paskelbiama VRK interneto svetainėje kartu su kandidato, pažeidusio atitinkamą rinkimų įstatymo straipsnį, pasižadėjimu laikytis draudimo papirkti rinkėjus (toks kandidato pasižadėjimas neaktualus referendumo organizavimo atveju); 2) eliminavimo (iš tolesnio dalyvavimo rinkimuose arba iš dalyvavimo formuojant politines atstovaujamasias institucijas), t. y. tuo atveju, jeigu rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo faktas pripažįstamas šiurkščiu rinkimų (referendumo) įstatymo pažeidimu, atsiranda rinkimų (referendumo³²) ir kituose

Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/77c2ec20266e11e6a222b0cd86c2adfc>> (prisijungta 2017 m. spalio 30 d.).

³⁰ Žr. 2017 m. vasario 7 d. Lietuvos Respublikos rinkimų, politinių partijų veiklos ir politinių kampanijų finansavimo korupcijos prevencijos 2016–2017 metų programos įgyvendinimo priemonių 2016–2017 metų plano vykdymo 2016 m. ataskaitą. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/documents/10180/640079/Antikorupcijos+programos+2016+m.+vykdymo+ataskaita.pdf/e94ab70c-d46e-475f-bb7b-43538b60239e>> (prisijungta 2017 m. spalio 30 d.).

³¹ Tokia tvarka, o konkrečiai – Rinkėjų galimų papirkimo atvejų tyrimo ir vertinimo tvarkos aprašas, buvo patvirtintas VRK 2017 m. vasario 23 d. sprendimu Nr. Sp-47. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2017 m. vasario 23 d. sprendimas Nr. Sp-47 „Dėl Rinkėjų galimų papirkimo atvejų tyrimo ir vertinimo tvarkos aprašo ir metodinių rekomendacijų patvirtinimo“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7b231ba2fa6811e6ae41f2dbc54c44ce>> (prisijungta 2017 m. spalio 20 d.).

³² Referendumo organizavimo atveju yra kiek kitaip: jeigu piliečiams pasirašant piliečių parašų rinkimo lapuose nustatyta šiurkščių Referendumo įstatymo pažeidimų (pažeistas draudimas papirkti piliečius), VRK motyvuotu sprendimu atmeta reikalavimą paskelbti referendumą ir apie tai praneša iniciatyvinei grupei bei Seimui.

įstatymuose nustatytos pasekmės³³.

Rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo kontekste praktiniu požiūriu efektyviausia sankcija – tai sankcija, susijusi su rinkimų rezultatų anuliuavimu (arba eliminavimu iš tolesnio dalyvavimo rinkimuose, tačiau VRK praktikoje tokio atvejo dar nėra buvę). Vis dėlto galima kelti klausimą, ar tai yra efektyviausia sankcija teisiniu demokratinio požiūriu. Kaip nurodo kai kurie autoriai, tokio pobūdžio sankcijos kelia grėsmę demokratijai, nes tai nėra sportas ir politinės partijos negali būti paprasčiausiai diskvalifikuotos kaip nesąžiningos komandos³⁴.

Pažymėtina, jog dalyje rinkimų įstatymų nuostatų nustatytos pareigos nesilaikymas, netgi ir nenustačius rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo ar bandymo tą padaryti fakto, suponuoja, kad atitinkami subjektai yra diskvalifikuojami iš tolesnio dalyvavimo politinėje kampanijoje, taigi – ir rinkimuose siaurąja prasme, tačiau to negalima laikyti sankcija³⁵. Pavyzdžiui, tuo atveju, jeigu kandidatai ar pan. neįvykdo pareigos pateikti pasižadėjimą laikytis draudimo papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis arba ją įvykdo netinkamai, tokiems asmenims kyla tam tikros neigiamos pasekmės, t. y. jie arba neregistruojami kandidatais, arba jų registracija panaikinama.

Toks teisinis reguliavimas laikytinas prevenciniu, nes pagrindinė jo paskirtis – užkirsti kelią nesąžiningiems ir negarbingiems rinkimams ir kartu eliminuoti galimybę

³³ Žr. Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 3 dalį, Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 8 straipsnio 3 dalį, Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 6 straipsnio 3 dalį, Rinkimų į Europos Parlamentą 5 straipsnio 3 dalį, Referendumo įstatymo 2¹ straipsnio 3 dalį. Apibendrintai: 1) jeigu kandidatas ar pan. atsisako pateikti pasižadėjimą laikytis draudimo papirkti rinkėjus, arba pateikia jį klaidingą ar nepateikia VRK nustatytu laiku, arba jeigu politinė partija ar pan., kandidatas ar pan. šiuurškčiai pažeidžia rinkimų įstatymų nuostatas dėl rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo, VRK panaikina tokio kandidato ar pan. registravimą, atšaukia atitinkamos politinės partijos ar pan. kandidatų sąrašo paskelbimą; 2) jeigu šiuurškštus rinkimų įstatymų nuostatų pažeidimas dėl rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo nustatomas ar padaromas vėliau arba VRK sprendimą priėmė vėliau, nei per nustatytą rinkimų įstatymuose terminą, VRK priima sprendimą dėl kandidatų sąrašo paskelbimo atšaukimo ar kandidato registravimo panaikinimo po rinkimų dienos (taisyklė, suformuota administracinių teismų praktikoje – ne vėliau kaip iki galutinių rinkimų rezultatų paskelbimo, taip pat eksplisitiškai numatyta Seimo rinkimų įstatyme); 3) jeigu VRK nustato, kad buvo padaryti šiuurškštūs rinkimų įstatymų nuostatų dėl draudimo papirkti rinkėjus pažeidimai, padaryti rinkimų apylinkėje arba rinkimų apygardoje, turėję esminės įtakos rinkimų rezultatams, VRK gali pripažinti rinkimų rezultatus rinkimų apygardoje negaliojančiais. Žr. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 23 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. eR-29-756/2015.

³⁴ *Ware A. Conclusion // Funding Democratization* (ed. P. Burnell, A. Ware). New Brunswick and London: Transaction Publishers, 2007, p. 237.

³⁵ Tačiau toks atvejis, kai eliminuojama iš tolesnio dalyvavimo rinkimuose, kadangi buvo pažeistas draudimas papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis, jau laikytinas sankcija (pavyzdžiui, Seimo rinkimų įstatymo 39 str. 6 d.).

tokių rinkimų rezultatams būti pripažintiems negaliojančiais. Tai vertintina teigiamai, nes, ėmusis atitinkamų veiksmų dar pradinėje stadijoje, išvengiama pakartotinių rinkimų, kurie negatyviai veikia ne tik valstybės biudžetą, bet ir elektorato požiūrį į rinkimus konkrečiai bei valstybėje vykstančius demokratinius procesus apskritai. Be to, tai svarbu ir politikos finansavimo kontrolės sistemos pozityvaus vertinimo aspektu. Deja, ne visada pavyksta tokias praktikas identifikuoti laiku. Dėl šios priežasties rinkimų įstatymuose yra nustatytas ir toks teisinis reguliavimas, kuris taikomas jau *post factum*, t. y. jau įvykus rinkimams.

Pavyzdžiui, Seimo rinkimų įstatymo 91 straipsnio 2 dalyje, *inter alia*, įtvirtinta, jog VRK gali pripažinti rinkimų rezultatus rinkimų apygardoje negaliojančiais, jeigu, *inter alia*, nustato, kad šiurkštūs šio įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalies³⁶ pažeidimai, padaryti rinkimų apylinkėje arba rinkimų apygardoje, turėjo esminę įtaką rinkimų rezultatams. Panašios nuostatos yra įtvirtintos ir kituose rinkimų įstatymuose. Taigi rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimas savaime nepripažįstamas šiurkščiu šių įstatymų pažeidimu – apie tai paliekama spręsti VRK, o tai atitinka KT suformuotą oficialią konstitucinę doktriną, jog nuostata „šiurkštūs šio įstatymo pažeidimai, padaryti rinkimų apylinkėje arba rinkimų apygardoje“ yra vertinamasis požymis, kurio turinį privalo nustatyti VRK, atsižvelgdama į konkrečias aplinkybes³⁷. Taigi VRK turėtų būti suteikta diskrecija kiekvienu konkrečiu atveju spręsti, ar atitinkamas Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas, nagrinėjamu atveju – rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo faktas, yra šiurkštus šio įstatymo pažeidimas, nes priešingu atveju gali susidaryti tokia situacija, kai vieno rinkėjo ir rinkimų teisę turinčio asmens papirkimo ar bandymo tą padaryti faktas bus pripažįstamas šiurkščiu Seimo rinkimų įstatymo pažeidimu.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog VRK, tirdama rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo atvejus³⁸, turi įvertinti ne tik tai, ar tokia veika buvo padarytas

³⁶ Prasidėjus Seimo rinkimų politinei kampanijai, t. y. nuo Seimo rinkimų datos paskelbimo iki šio įstatymo nustatyto rinkimų agitacijos kampanijos laikotarpio pabaigos, taip pat rinkimų dieną draudžiama tiesiogiai ar netiesiogiai pirkti rinkėjų balsus, dovanomis ar kitokiu atlyginimu skatinti rinkėją dalyvauti arba nedalyvauti rinkimuose ir (arba) balsuoti už arba prieš vieną ar kitą asmenį, kurį numatoma kelti kandidatų, kandidatų arba kandidatų sąrašą, taip pat žadėti už balsavimą atsilyginti rinkėjams po rinkimų turint tikslą paveikti rinkėjų valią dėl konkrečių politinių partijų ar kandidatų arba asmenų, kuriuos numatoma kelti kandidatais, ir taip trukdyti piliečiams įgyvendinti rinkimų teisę.

³⁷ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. išvadą „Dėl Respublikos Prezidento paklausimų, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“ // Valstybės žinios, 1996 m. lapkričio 27 d., Nr. 114-2644.

³⁸ Kaip galima spręsti iš pavyzdžiui, VRK sprendimų, kuriais 2007 m. savivaldybių tarybų rinkimų rezultatai kai kuriose rinkimų apygardose buvo pripažinti negaliojančiais, populiariausios rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo formos (ypač balsavimo dieną) buvo jų pavėžėjimas, piniginis

šiuurkštus rinkimų įstatymų pažeidimas³⁹, bet ir tai, ar jis turėjo lemiamą įtaką rinkimų rezultatams. Tą pabrėžia tiek KT, tiek ir LVAT⁴⁰. Taigi rinkėjų ir rinkimų teisę

atlygis ir įvairios dovanos (maisto produktai ir alkoholiniai gėrimai), tačiau pasitaikė ir tokių atvejų kaip socialinių pašalpų „dalijimas“. Žr. VRK 2007 m. kovo 4 d. sprendimą Nr. 174 „Dėl rinkimų į Pagėgių savivaldybės tarybą rezultatų“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=293000&p_query=&p_tr2=> (prisijungta 2017 m. spalio 20 d.); VRK 2007 m. kovo 4 d. sprendimą Nr. 176 „Dėl prašymo pripažinti rinkimus Švenčionių rajono rinkimų apygardoje negaliojančiais“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=293002&p_query=&p_tr2=> (prisijungta spalio 20 d.). Atkreiptinas dėmesys į tai, jog abu sprendimai dėl administraciniams aktams taikomų reikalavimų nesilaikymo LVAT buvo panaikinti. Žr. LVAT 2007 m. kovo 20 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. R²-37/2007 ir LVAT 2007 m. kovo 19 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. R³-35/2007.

³⁹ Pavyzdžiui, VRK priėmė sprendimą, kuriuo, nepaisydama to, kad jos sudarytos darbo grupės pateiktoje pažymoje buvo konstatuota, jog atitinkamoje rinkimų apygardoje, organizuojant ir vykdant savivaldybių tarybos rinkimus, buvo padaryta Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pažeidimų, rinkimų rezultatus joje pripažino galiojančiais. Šis VRK sprendimas buvo apskūstas LVAT. Vienas iš pagrindinių pareiškėjo argumentų buvo tas, jog dviejų politinių partijų iškeltų kandidatų sąrašams, idant jie dalyvautų skirstant mandatus, pritrūko tik 10 ir 24 galiojančių rinkėjų balsų, o, anot jo, daug rinkėjų organizuoti ir sistemingai buvo vežami balsuoti ne savivaldybės administracijos autobusais, o kitu transportu, *inter alia* – vienam iš kandidatų į savivaldybės tarybos narius priklausančių įmonių autobusais, tai vertintina kaip įtakos rinkėjų apsisprendimui darymas. VRK darbo grupės pažymoje nurodoma, jog teiginys dėl rinkėjų pavėžėjimo nepasitvirtino. Iš to, kas išdėstyta minėtoje pažymoje ir LVAT sprendime, sunku spręsti, ar iš tiesų šis pareiškėjo skundo argumentas yra nepagrįstas. Tačiau čia galima išvelgti kitą problemą. VRK pripažino, jog, organizuojant ir vykdant savivaldybių tarybų rinkimus minėtoje rinkimų apygardoje, buvo padaryta Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pažeidimų, tačiau jie lemiamos įtakos rinkimų rezultatams neturėjo. Pažymėtina, kad VRK nevertino, ar padaryti pažeidimai buvo šiuurkštūs. Atsižvelgiant į tai, jog nagrinėjamu atveju dviejų politinių partijų iškeltų kandidatų sąrašams, idant jie dalyvautų paskirstant mandatus, pritrūko vos 10 ir 24 galiojančių rinkėjų balsų (šis pareiškėjo teiginys nebuvo paneigtas), kyla natūralus klausimas, ar kiekybinis, o ne kokybinis rinkimų (referendumo) įstatymų pažeidimų rodiklis nėra pakankamas pagrindas pripažinti rinkimų (referendumo) rezultatus negaliojančiais. Žr. VRK 2007 m. kovo 4 d. sprendimą Nr. 175 „Dėl Šalčininkų rajono savivaldybės tarybos rinkimų galutinių rezultatų patvirtinimo“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=293001&p_query=&p_tr2=> (prisijungta 2017 m. spalio 20 d.); LVAT 2007 m. kovo 16 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. R³-36/2007.

⁴⁰ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d. išvadą „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidentės paklausimo, ar per 2012 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“ // Valstybės žinios, 2012-10-27, Nr. 125-6285. Taip pat žr. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 20 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. R²-37/2007 ir 2007 m. kovo 19 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. R³-35/2007. Pastarojoje administracinėje byloje buvo nustatyta, kad seniūnas, būdamas kandidatu į savivaldybės tarybos narius, likus kelioms dienoms iki rinkimų lankėsi pas rinkėją. Šis parodė, kad seniūnas jam pasiūlė balsuoti ir po balsavimo pasiūlė degtinės, tačiau jis degtinės atsisakė. Rinkėjas teigė supratęs, jog seniūnas žadėjo atlygį už tai, kad šis balsuotų už tam tikros politinės partijos, kuriai priklausė seniūnas, kandidatų sąrašą. Tą patvirtino ir rinkėjo žmona. Vėliau rinkėjas ir jo žmona buvo vežami

turinčių asmenų papirkimo fakto nustatymas nereiškia ir neturi reikšti automatiško rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais.

Kiek kitokia situacija – ir galiojančios padaryto rinkimų įstatymų pažeidimo šiurkštumo prezumpcijos, ir atitinkamai taikomos įrodinėjimo schemos – yra masinio rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo atveju. KT 2012 m. spalio 26 d. išvadoje⁴¹ yra vienareikšmiškai konstatavęs, kad masinis ir (arba) sisteminis rinkėjų papirkimas, *inter alia*, dovanomis ar kitokiu atlyginimu, skatinant dalyvauti arba nedalyvauti rinkimuose ir (arba) balsuoti už arba prieš vieną ar kitą kandidatą, vykstant rinkimų procesui (*inter alia*, rinkimų agitacijos kampanijos, balsavimo laikotarpiu) laikytinas šiurkščiu demokratiškų, laisvų ir teisingų rinkimų, *inter alia*, rinkimų proceso sąžiningumo ir skaidrumo, principų pažeidimu, kuris sudaro prielaidas pagrįstai abejoti rinkimų rezultatų legitimumu ir teisėtumu, taigi gali apriboti arba išvis paneigti politinės atstovaujamosios institucijos formavimo legitimumą, todėl preziumuotina, kad jie savaime laikytini turinčiais esminę įtaką rinkimų rezultatams. VRK tokiu atveju taip pat turi turėti diskrecijos teisę spręsti, tačiau šįkart įrodinėjimo našta tenka ne jai, t. y. ji veikia galiojančios prezumpcijos, kad buvo padarytas šiurkštus draudimo papirkti rinkėjus ir kitus rinkimų teisę turinčius asmenis pažeidimas, sąlygomis, kurios gali būti nugincytos tik nurodžius reikšmingas papildomas aplinkybes.

2012 m. lapkričio 10 d. išvadoje⁴² KT naudojo tą patį šiurkštaus rinkimų įstatymo masiškai (sistemiškai) paperkant rinkėjus pažeidimo prezumpcijos testą ir kokybiškai naujai išaiškino konkrečiai Seimo rinkimų įstatymo atitinkamas nuostatas, kad VRK kandidatų sąrašo galutinę eilę gali nustatyti ne tik remdamasi rinkėjų išreikšta valia

iš anksto balsuoti. Juos vežė seniūnijos darbuotojas seniūno nurodymu. LVAT šį epizodą vertino kaip šiurkštų Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo nuostatų pažeidimą, tačiau konstatavo, jog jis neturėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams. Tokia pozicija buvo motyvuojama tuo, jog: 1) rinkėjas ir jo žmona nepatvirtino, kad seniūno pasiūlytas atlygis turėjo įtakos jų apsisprendimui balsuojant, t. y. jie balsavo savo valia, dėl ko nėra pakankamo pagrindo padaryti išvadą, kad rinkėjas ir jo žmona balsavo už vieną ar kitą kandidatų sąrašą; 2) du rinkėjų balsai nepadarė jokios įtakos paskiriant mandatus tarp kandidatų sąrašų. Su antruoju argumentu sutiktina, tačiau pirmasis kelia tam tikrų pagrįstumo abejonių. Vienas iš rinkimų teisės principų yra slapto balsavimo principas, kuris apibrėžiamas kaip toks rinkėjų valios realizavimo aktas, kurio negalima kontroliuoti. Taigi to negalima ir patikrinti. Dėl šios priežasties pirmasis argumentas yra ganėtinai silpnas. Žr. *Normantas A. Rinkimai ir referendumai // Birmontienė T., Jarašiūnas E. et al. Lietuvos konstitucinė teisė. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001, p. 629.*

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo ir Lietuvos Respublikos Prezidentės paklausimų, ar per 2012 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“ // Valstybės žinios, 2012 m. lapkričio 13 d., Nr. 131-6607.

ir suskaičiuotais rinkėjų pirmumo balsais (reitingu), bet ir *ex officio*, kai nustato šiurkščius rinkimų įstatymo nuostatų dėl draudimo papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis pažeidimus.

Ši KT jurisprudencija buvo akstinas atitinkamai papildyti rinkimų įstatymus ir pagrindas atitinkamai koreguoti VRK praktiką sprendžiant dėl rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais, kai nustatomas šiurkštus rinkimų įstatymų nuostatų dėl draudimo papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis pažeidimas, t. y. turėjo būti priimamas sprendimas dėl kandidatų ar pan. sąrašo paskelbimo atšaukimo ar kandidato registravimo panaikinimo po rinkimų dienos ir nebevertinama, ar tai turėjo esminę įtaką rinkimų rezultatams (arba mandatų pasiskirstymui), kaip kad tai buvo daroma anksčiau (labai dažnai – tiesiog matematiškai)⁴³. Be to, kad taip elgtis įpareigojo KT oficiali konstitucinė doktrina, paradoksalių situacijų pašalinimas, kai pradedami ikiteisminiai tyrimai ir viešai paskleidžiama informacija apie tai, jog rinkimų metu buvo nupirkta šimtai rinkėjų ar rinkimų teisę turinčių asmenų balsų, vertintinas kaip papildoma rinkimų legitimumo užtikrinimo priemonė, be kita ko, netgi galinti sumažinti rinkimų ginčų skaičių. Taip, pavyzdžiui, atsitiko po 2016 m. Seimo rinkimų, kai KT pirmą kartą istorijoje nesulaukė nė vieno paklausimo dėl rinkimų rezultatų teisėtumo įvertinimo.

Kaip rodo tokio pobūdžio VRK sprendimų⁴⁴ analizė, VRK praktika visgi nuėjo kiek kita linkme, t. y. formaliai visada yra remiamasi pirmiau nurodyta prezumpcija, tačiau vis dėlto kažkodėl beveik visada savo VRK iniciatyva yra vertinama ir tai, ar masinis (sisteminis) rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų balsų pirkimas turėjo esminę įtaką rinkimų rezultatams, taip faktiškai minėtą prezumpciją paneigiant⁴⁵. Yra

⁴³ Žr., pavyzdžiui, VRK 2012 m. spalio 21 d. sprendimą Nr. Sp-309 „Dėl rinkimų rezultatų vienmandatėje Naujosios Vilnios rinkimų apygardoje Nr. 10 pripažinimo galiojančiais“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.435475>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.); VRK 2012 m. spalio 21 d. sprendimą Nr. Sp-313 „Dėl Zarasų–Visagino rinkimų apygardos Nr. 52 rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.435454>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.); VRK 2012 m. lapkričio 4 d. sprendimą Nr. Sp-325 „Dėl Seimo rinkimų įstatymų pažeidimų 2012 m. Seimo rinkimų daugiamandatėje rinkimų apygardoje“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.436971>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.).

⁴⁴ Žr., pavyzdžiui, VRK 2016 m. spalio 30 d. sprendimą Nr. Sp-269 „Dėl 2016 m. spalio 9 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų rezultatų vienmandatėje Šilutės rinkimų apygardoje Nr. 32“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d61add29f6f11e68987e8320e9a5185>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.).

⁴⁵ Žr., pavyzdžiui, VRK 2015 m. kovo 8 d. sprendimą Nr. Sp-101 „Dėl 2015 m. kovo 1 d. savivaldybių tarybų rinkimų rezultatų Trakų rajono savivaldybėje (rinkimų apygardoje Nr. 52) pripažinimo negaliojančiais“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/cea-273d2c73311e498aab3a4ca2b8d40>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.); VRK 2015 m. kovo 21 d.

keli kitokie VRK sprendimai, tačiau jie laikytini išimtimi, tik patvirtinančia taisykle⁴⁶.

Be to, reikia pažymėti, kad paprastai tokie VRK sprendimai yra grindžiami iki-teisminio tyrimo metu surinkta medžiaga, kuri nebūtinai transformuojasi į teismo apkaltinamuosius nuosprendžius. Žinoma, rinkimų ir baudžiamosios teisės požiūriu yra taikomas skirtingas įrodinėjimo standartas, tačiau reikia turėti omenyje, kad toks neatitikimas gali kelti abejonių dėl VRK sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo, juolab pačioje pradžioje, nes iki galutinio teismo procesinio sprendimo, jeigu toks bus priimtas, gali praeiti nemažai laiko.

Reikia paminėti ir kitą problemą. Lietuvoje taikytinos teisinės atsakomybės požiūriu daroma takoskyra tarp trukdymo pasinaudoti rinkimų ar referendumo teise kaip kriminalinės veikos⁴⁷, kurstymo balsuoti už atlygį rinkimuose ar referendume kaip administracinio teisės nusižengimo⁴⁸ ir rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo kaip rinkimų teisei priešingos veikos, nors jų sudėty iš dalies sutampa. Natūraliai kyla teisingo veikų kvalifikavimo ir skirtingų institucijų kompetencijos atribojimo problema, kuri praktikoje dažniausiai sprendžiama primityviai ir paprasčiausiai apsidraudžiant, t. y. preliminariai pasirenkant taikyti sunkiausias teises

sprendimą Nr. Sp-121 „Dėl 2015 m. savivaldybių tarybų rinkimų rezultatų vienmandatėje Širvintų rajono apygardoje Nr. 48 pripažinimo negaliojančiais“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/0277c090d13211e49a8e8a8aa8141086>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.).

⁴⁶ Žr., pavyzdžiui, VRK 2015 m. kovo 21 d. sprendimą Nr. Sp-122 „Dėl dalies 2015 m. kovo 1 d. savivaldybių tarybų rinkimų rezultatų Kalvarijos savivaldybėje (rinkimų apygardoje Nr. 14) pripažinimo negaliojančiais“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/bb056361d13211e49a8e8a8aa8141086>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.); VRK 2016 m. spalio 30 d. sprendimą Nr. Sp-269 „Dėl 2016 m. spalio 9 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų rezultatų vienmandatėje Šilutės rinkimų apygardoje Nr. 32“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d61add29f6f11e68987e8320e9a5185>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.).

⁴⁷ Žr. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 172 straipsnio 1 dalį, kurioje, *inter alia*, įtvirtinta, jog tas, kas naudodamas psichinę prievartą arba papirkdamas, arba apgaulės būdu trukdė asmeniui realizuoti savo teisę rinkti, būti išrinktam arba dalyvauti referendume arba organizavo trukdymą asmeniui realizuoti savo teisę rinkti, būti išrinktam arba dalyvauti referendume, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000 m. spalio 25 d., Nr. 89-2741.

⁴⁸ Žr. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 90 straipsnio 5 dalį, kurioje įtvirtinta, jog rinkėjo balsavimas už atlygį, siūlymasis balsuoti už atlygį ar kurstymas balsuoti už atlygį rinkimuose ar referendume užtraukia baudą nuo trijų šimtų iki penkių šimtų šešiasdešimt eurų. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. Patvirtintas 2015 m. birželio 25 d. įstatymu Nr. XII-1869 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Teisės aktų registras, 2015 m. liepos 10 d., Nr. 11216.

pasekmes sukeliančią baudžiamąją atsakomybę⁴⁹.

Viena vertus, taip sukuriamas viešas įvaizdis, kad situacija yra kontroliuojama, antra vertus, skelbiant pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl trukdymo pasinaudoti rinkimų teise (dažniausiai paperkant rinkėjus), kurių didžioji dalis vėliau nutraukiama, skaičių, smukdomas visuomenės pasitikėjimas ir pačiais rinkimais, ir tokiu būdu formuojamomis politinėmis atstovaujamosiomis institucijomis, ir demokratija kaip vertybe, ir visa valstybinė sistema, kuri neva yra nepajėgi užtikrinti, kad demokratiniai procesai vyktų sklandžiai ir skaidriai, o jų rezultatai nekeltų abejonių dėl savo legitimumo. Toks visuotinis skepsis plinta į kitas sferas ir sukelia antrinių neigiamų pasekmių (pavyzdžiui, nepasitikėjimą teisėsaugos institucijomis, vengimą mokėti mokesčius ir pan.).

Kita poveikio priemonė, taikoma asmenims, pažeidusiems draudimą papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis, – kaip minėta, yra viešumas, t. y. rinkimų (referendumo) įstatymai įpareigoja VRK savo interneto svetainėje skelbti nustatytus rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo faktus. Vis dėlto praktika šiuo klausimu yra nenuosekli ir vertintina kaip iš esmės neefektyvi.

Yra buvę tokių atvejų, kai VRK savo interneto svetainėje skelbė visus sprendimus dėl rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo, taigi ir tuos, kuriais nebuvo pripažintas toks pažeidimas⁵⁰. Tokia praktika laikytina ydinga, nes nustatytų rinkėjų

⁴⁹ Pavyzdžiui, kaip nurodoma 2017 m. vasario 7 d. Lietuvos Respublikos rinkimų, politinių partijų veiklos ir politinių kampanijų finansavimo korupcijos prevencijos 2016–2017 metų programos įgyvendinimo priemonių 2016–2017 metų plano vykdymo 2016 m. ataskaitoje, remiantis Lietuvos kriminalinės policijos biuro pateiktais duomenimis, nurodoma, kad 2012 m. Seimo rinkimų metu policija iš viso užregistravo 507 pranešimus apie galimai padarytus teisės pažeidimus: didžioji dalis, t. y. 466 (91,9 proc.) pranešimai, nepasitvirtino, buvo pradėtas 41 tyrimas (32 (6,3 proc.) ikiteisminio tyrimo bylos (iš jų – 24 pagal BK 172 straipsnį) ir 9 (1,8 proc.) administracinių teisės pažeidimų bylos). Ataskaitos rengimo metu 21 ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas (iš jų – 17 pagal BK 172 straipsnį), 4 ikiteisminiai tyrimai sustabdyti (iš jų – 1 pagal BK 172 straipsnį) ir 7 ikiteisminiai tyrimai išsiųsti į teismą (iš jų – 6 pagal BK 172 straipsnį). Atitinkamai 2016 m. Seimo rinkimų metu policija iš viso gavo 212 pranešimų apie galimai padarytus teisės pažeidimus: didžioji dalis, t. y. 182 (85,9 proc.) pranešimai, nepasitvirtino, buvo pradėta 30 tyrimų (20 (9,4 proc.) ikiteisminio tyrimo bylų (iš jų – 10 pagal BK 172 straipsnį) ir 10 (4,7 proc.) administracinių teisės pažeidimų bylų). Ataskaitos rengimo metu buvo atliekami 4 ikiteisminiai tyrimai (iš jų – 3 pagal BK 172 straipsnį), 6 ikiteisminiai tyrimai nutraukti (iš jų – 3 pagal BK 172 straipsnį), 7 ikiteisminiai tyrimai sustabdyti (iš jų – 1 pagal BK 172 straipsnį) ir 1 ikiteisminis tyrimas išsiųstas į teismą dėl baudžiamosios bylos užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu (pagal BK 172 straipsnį). Žr. 2017 m. vasario 7 d. Lietuvos Respublikos rinkimų, politinių partijų veiklos ir politinių kampanijų finansavimo korupcijos prevencijos 2016–2017 metų programos įgyvendinimo priemonių 2016–2017 metų plano vykdymo 2016 m. ataskaitą. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/documents/10180/640079/Antikorupcijos+programos+2016+m.+vykdymo+ataskaita.pdf/e94ab70c-d46e-475f-bb7b-43538b60239e>> (prisijungta 2017 m. spalio 30 d.).

⁵⁰ Pažymėtina, kad iš 14 VRK tokio pobūdžio sprendimų, priimtų 2008 m. Seimo rinkimų politi-

ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo faktų paviešinimas yra savotiška sankcija, todėl nėra suprantama, kodėl tiems asmenims, kurie atitinkamų rinkimų (referendumo) įstatymų reikalavimų nepažeidė, ji yra taikoma netiesiogiai? Be to, tai nėra numatyta nei rinkimų (referendumo) įstatymuose, nei Rinkėjų galimų papirkimo atvejų tyrimo ir vertinimo tvarkos apraše.

Yra buvę ir tokių atvejų, kai VRK interneto svetainėje atitinkamų rinkimų (pavyzdžiui, 2016 m. Seimo rinkimų) skiltyje⁵¹ apskritai neįmanoma rasti VRK sprendimų, kuriais buvo pripažintas rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimas, nors jų buvo priimta. Taigi realiai rinkimų (referendumo) įstatymuose numatyta poveikio priemonė pritaikyta nebuvo.

Dažniausiai pasitaikanti praktika – VRK interneto svetainėje atitinkamų rinkimų skiltyje yra speciali skiltis pavadinimu „Sprendimai dėl draudimo papirkti rinkėjus“ (ne visada toje pačioje vietoje), kurios reikia specialiai ieškoti. Tai ne tik nėra patogiu, bet ir pasiekiamos auditorijos požiūriu toks sprendimas yra visiškai neefektyvus. Pirmiausia tokio pobūdžio skiltis turėtų būti tituliniam VRK oficialios internetinės svetainės puslapyje, kad visi jo lankytojai galėtų lengvai pasiekti tokio pobūdžio informaciją. Antra, tai nėra reglamentuojama, tačiau šioje vietoje turėtų rimčiau dirbti VRK komunikaciniai kanalai ir tokio pobūdžio informacija turėtų būti išviešinama kaip galima greičiau ir plačiau visuomenės informavimo priemonėse, nes jų pasiekiamą auditoriją yra daug platesnė ir įvairesnė.

Tyrimo „Lietuvos korupcijos žemėlapis 2016“⁵² duomenimis, visos respondentų

nės kampanijos metu, tik trimis buvo konstatuota, jog buvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymo 5¹ straipsnio 1 dalyje nustatytas draudimas papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis. Žr. Sprendimai dėl draudimo papirkti rinkėjus. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/sprendimai-del-draudimo-papirkti-rinkejus>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 20 d.). Taip pat žr. VRK 2008 m. rugpjūčio 13 d. sprendimą Nr. 67 „Dėl Viktoro Uspaskicho ir Darbo partijos vadovybės rengtų susitikimų su rinkėjais“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/documents/10180/432503/784_20080918171516508.pdf/e74f292a-fad5-4b3e-9bdd-c14193f75576> (prisijungta 2017 m. spalio 16 d.); VRK 2008 m. spalio 2 d. sprendimą Nr. 152 „Dėl Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos nario Bernardo Šatkovskio veiksmų“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/documents/10180/432503/924_sprendimas10-02nr.152satkovskis.pdf/2cee3d7a-39db-4af0-918f-d813b7e3faf2> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.); VRK 2008 m. spalio 9 d. sprendimą Nr. 162 „Dėl pritarimo darbo grupės tyrimo išvadai dėl kandidato į Lietuvos Respublikos Seimo narius Algimanto Matulevičiaus“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/documents/10180/432503/988_sprendimas10-09nr162.pdf/2cfb4900-2a9c-4ece-93e2-4da791805ce6> (prisijungta 2017 m. lapkričio 20 d.).

⁵¹ Žr. 2016 m. spalio 9 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimai. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/2016-seimo>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 20 d.).

⁵² Žr. „Lietuvos korupcijos žemėlapis 2016“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.stt.lt/lt/menu/tyrimai-ir-analizes/>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 25 d.).

grupės kaip labiausiai korumpuotas institucijas įvardijo Seimą ir politines partijas, ir, lyginant su 2014 m., šis vertinimas pablogėjo. Be to, visos tikslinės grupės dėl korupcijos paplitimo pirmiausia kaltina politikus. Tai, kad rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimas yra politinės korupcijos apraiška, jau pripažįstama ir valstybės mastu. Antai Nacionalinėje kovos su korupcija programoje⁵³ nurodoma, kad politinės veiklos ir teisėkūros srityje fiksuojami, *inter alia*, tokie korupcijos rizikos veiksniai kaip neteisėtomis priemonėmis renkami rinkėjų balsai.

Siekiant, be kita ko, efektyviau kovoti su šiuo reiškiniu, buvo patvirtinta šakinė Lietuvos Respublikos rinkimų, politinių partijų veiklos ir politinių kampanijų finansavimo korupcijos prevencijos 2016–2017 metų programa⁵⁴, numatanti tam tikras papildomas prevencines priemones, kaip antai: rinkėjų sąmoningumo ugdymo ir sąžiningumo skatinimo kampanijų vykdymas, informacijos apie politinių partijų, politikų, kitų subjektų steigiamas visuomenines organizacijas, organizuojamus renginius ir pan. rinkimas ir analizė, rinkimų (referendumų) komisijų narių susitikimų su policijos ir prokuratūros atstovais organizavimas, teisės aktuose numatytų poveikio priemonių taikymo nustačius teisės pažeidimus praktikos peržiūra.

Kaip galima vertinti iš 2017 m. vasario 7 d. Lietuvos Respublikos rinkimų, politinių partijų veiklos ir politinių kampanijų finansavimo korupcijos prevencijos 2016–2017 metų programos įgyvendinimo priemonių 2016–2017 metų plano vykdymo 2016 m. ataskaitos⁵⁵, daugiausia buvo vykdoma mokomoji ir švietėjiška veikla, t. y. organizuojami specializuoti mokymai rinkimų (referendumų) komisijų nariams, policijos pareigūnams ir visuomeninės organizacijos „Baltosios pirštinės“ atstovams, vykdomos rinkėjų sąmoningumo kampanijos⁵⁶. Taip pat nagrinėjamu

⁵³ Lietuvos Respublikos nacionalinė kovos su korupcija 2015–2025 metų programa. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. XII-1537 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos patvirtinimo“ // Teisės aktų registras, 2015 m. kovo 16 d., Nr. 3856.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro, Lietuvos policijos generalinio komisaro, Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininko, Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2016 m. sausio 28 d. įsakymas Nr. I-28/5-V-68/I1-2/MS-2-(6.10) „Dėl Lietuvos Respublikos rinkimų, politinių partijų veiklos ir politinių kampanijų finansavimo korupcijos prevencijos 2016–2017 metų programos tvirtinimo“ // Teisės aktų registras, 2016 m. kovo 17 d., Nr. 5148.

⁵⁵ 2017 m. vasario 7 d. Lietuvos Respublikos rinkimų, politinių partijų veiklos ir politinių kampanijų finansavimo korupcijos prevencijos 2016–2017 metų programos įgyvendinimo priemonių 2016–2017 metų plano vykdymo 2016 m. ataskaita. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/documents/10180/640079/Antikorupcijos+programos+2016+m.+vykdymo+ataskaita.pdf/e94ab70c-d46e-475f-bb7b-43538b60239e>> (prisijungta 2017 m. spalio 30 d.).

⁵⁶ Pavyzdžiui, antikorupcinis informacinis elektroninis plakatas „Parduosi balsą – parduosi ir tave!“, informuojantis apie gresiančią atsakomybę tiek balsų pirkėjui, tiek pardavėjui, ir įkeltas į VRK „Facebook“ puslapį.

aspektu buvo gana vaisingas VRK ir jos socialinių partnerių bendradarbiavimas bei naudinga per anoniminį antikorupcinį kanalą, pasiekiamą per oficialią VRK interneto svetainę, pateikta informacija, padėjusi ištirti ne vieną rinkimų teisės pažeidimą, įskaitant rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo atvejį. Vis dėlto, žvelgiant į rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimą kaip vis dar gana populiarią neteisėtą rinkimų agitacijos būdą, galima konstatuoti, kad arba nurodytų priemonių taikymui trūko intensyvumo, arba apskritai pačių priemonių, kurios buvo taikytos, nepakako.

IŠVADOS

Nors draudimas papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis Lietuvos rinkimų teisėje buvo įtvirtintas dar 2005 m., tokio pobūdžio praktikos politinių kampanijų dalyviai arba su jais susiję asmenys neatsisako iki šiol, o pati tokio pobūdžio „rinkimų agitacija“ įgauna vis naujų ir labiau rafinuotų formų, kurias yra sunkiau identifikuoti ir atitinkamai kvalifikuoti. Tokios tendencijos iliustruoja, kad valstybės siekis pažaboti šią politinės korupcijos atmainą nėra pakankamai efektyvus, nors tam dedama nemažai pastangų, įskaitant įvairias prevencines priemones. Tam nemažos įtakos turi keli faktoriai. Pirma, tinkamai prevenciniai mechanizmai neveikia arba jie yra taikomi pernelyg nuosaikiai. Antra, teisinis reguliavimas visos rinkimų (referendumų) sistemos mastu šiuo klausimu yra iš dalies nenuoseklus arba dviprasmiškas, todėl automatiškai programuoja kai kuriuos pažeidimus, kurių, tikėtina, patvirtinus Rinkimų kodeksą, bus išvengta. Trečia, VRK neturi pakankamai kontrolinių priemonių bei jos praktika ne visuomet yra nuosekli arba pagrįsta. Ketvirta, sankcijos, numatytos rinkimų (referendumo) įstatymuose ir taikomos subjektams, pažeidusiems draudimą papirkti rinkėjus ir rinkimų teisę turinčius asmenis, ne visada yra tinkamai taikomos.

Antra vertus, principinga KT pozicija, stiprėjanti pilietinė visuomenė bei griežtesnė VRK elgsena politinių kampanijų metu suponuoja, kad pastaruoju metu atliekama vis daugiau tyrimų dėl galimo rinkėjų ir rinkimų teisę turinčių asmenų papirkimo. Ir nors nustatomų pažeidimų skaičius yra santykinai pastovus, situaciją vertinant taikomų sankcijų požiūriu situacija gerėja – vis dažniau pažeidimai būna tokio pobūdžio, kad neprireikia taikyti *ultima ratio*, t. y. eliminavimo sankcijos, kurios efektyvumas kvestionuotinas teisiniu-demokratinu požiūriu.

LITERATŪRA

I. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija ir teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Priimta 1992 m. spalio 25 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992 m. lapkričio 30 d., Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. išvada „Dėl Respublikos Prezidento paklausimų, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“ // Valstybės žinios, 1996 m. lapkričio 27 d., Nr. 114-2644.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento paklausimo, ar per 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“ // Valstybės žinios, 2004 m. lapkričio 9 d., Nr. 163-5955.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidentės paklausimo, ar per 2012 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“ // Valstybės žinios, 2012-10-27, Nr. 125-6285.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo ir Lietuvos Respublikos Prezidentės paklausimų, ar per 2012 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas“ // Valstybės žinios, 2012 m. lapkričio 13 d., Nr. 131-6607.
6. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. Patvirtintas 2015 m. birželio 25 d. įstatymu Nr. XII-1869 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Teisės aktų registras, 2015 m. liepos 10 d., Nr. 11216.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000 m. spalio 25 d., Nr. 89-2741.
8. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas Nr. I-28. Priimtas 1992 m. gruodžio 22 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1993 m. sausio 20 d., Nr. 2-29.
9. Lietuvos Respublikos referendumo įstatymas Nr. IX-929. Priimtas 2002 m. birželio 4 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002-06-26, Nr. 64-2570.
10. Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas Nr. IX-1837. Priimtas 2003 m. lapkričio 20 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2003 m. gruodžio 10 d., Nr. 115-5192.
11. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas Nr. I-532. Priimtas 1994 m.

liepos 7 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1994 m. liepos 13 d., Nr. 53-996.

12. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas Nr. I-2721. Priimtas 1992 m. liepos 9 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992 m. liepos 18 d., Nr. 22-635.
13. Lietuvos Respublikos nacionalinė kovos su korupcija 2015–2025 metų programa. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. XII-1537 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos patvirtinimo“ // Teisės aktų registras, 2015 m. kovo 16 d., Nr. 3856.
14. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro, Lietuvos policijos generalinio komisaro, Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininko, Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2016 m. sausio 28 d. įsakymas Nr. I-28/5-V-68/Į1-2/MS-2-(6.10) „Dėl Lietuvos Respublikos rinkimų, politinių partijų veiklos ir politinių kampanijų finansavimo korupcijos prevencijos 2016–2017 metų programos tvirtinimo“ // Teisės aktų registras, 2016 m. kovo 17 d., Nr. 5148.

II. Teismų praktika

15. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 16 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R³-36/2007.
16. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R⁵-35/2007.
17. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R²-37/2007.
18. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. spalio 10 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. R⁴²-7/2008.
19. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 23 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eR-29-756/2015.
20. Vilniaus rajono apylinkės teismo 2009 m. lapkričio 26 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11-1953-137/2009.
21. Vilniaus rajono apylinkės teismo 2009 m. gruodžio 18 d. nutarimas administracinėje byloje Nr. A2.11.-1954-626/2009.

III. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos ir kitų rinkimų komisijų sprendimai ir kiti dokumentai

22. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. kovo 4 d. sprendimas Nr. 174 „Dėl rinkimų į Pagėgių savivaldybės tarybą rezultatų“ // Prieiga per internetą:

- http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=293000&p_query=&p_tr2=> (prisijungta 2017 m. spalio 20 d.).
23. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. kovo 4 d. sprendimas Nr. 175 „Dėl Šalčininkų rajono savivaldybės tarybos rinkimų galutinių rezultatų patvirtinimo“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=293001&p_query=&p_tr2=> (prisijungta 2017 m. spalio 20 d.).
 24. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2007 m. kovo 4 d. sprendimas Nr. 176 „Dėl prašymo pripažinti rinkimus Švenčionių rajono rinkimų apygardoje negaliojančiais“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=293002&p_query=&p_tr2=> (prisijungta spalio 20 d.).
 25. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. rugpjūčio 13 d. sprendimas Nr. 67 „Dėl Viktoro Uspaskicho ir Darbo partijos vadovybės rengtų susitikimų su rinkėjais“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.326245> (prisijungta 2017 m. spalio 16 d.).
 26. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. spalio 2 d. sprendimas Nr. 152 „Dėl Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos nario Bernardo Šatkovskio veiksmų“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: http://www.vrk.lt/documents/10180/432503/924_sprendimas10-02nr.152satkovskis.pdf/2cee3d7a-39db-4af0-918f-d813b7e3faf2 (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.).
 27. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2008 m. spalio 9 d. sprendimas Nr. 162 „Dėl pritarimo darbo grupės tyrimo išvadai dėl kandidato į Lietuvos Respublikos Seimo narius Algimanto Matulevičiaus“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: http://www.vrk.lt/documents/10180/432503/988_sprendimas10-09nr162.pdf/2cfb4900-2a9c-4ece-93e2-4da791805ce6 (prisijungta 2017 m. lapkričio 20 d.).
 28. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2012 m. spalio 21 d. sprendimas Nr. Sp-309 „Dėl rinkimų rezultatų vienmandatėje Naujosios Vilnios rinkimų apygardoje Nr. 10 pripažinimo galiojančiais“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.435475> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.).
 29. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2012 m. spalio 21 d. sprendimas Nr. Sp-313 „Dėl Zarasų–Visagino rinkimų apygardos Nr. 52 rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.435454> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.).
 30. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2012 m. lapkričio 4 d. sprendimas Nr. Sp-325 „Dėl Seimo rinkimų įstatymų pažeidimų 2012 m. Seimo rinkimų daugiemandatėje rinkimų apygardoje“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.436971> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.).
 31. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2014 m. sausio 14 d. sprendimas Nr. Sp-7 „Dėl pretendento būti kandidatu į Respublikos Prezidentus pareiškinių dokumentų formų patvirtinimo“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.436971> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.).

- lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/175568f0821e11e39059d989fcf5d3d6*> (prisijungta 2017 m. spalio 15 d.).
32. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2014 m. spalio 17 d. sprendimas Nr. Sp-246 „Sprendimas dėl Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2014 m. vasario 12 d. sprendimo Nr. Sp-24 „Dėl Mažareikšmių daiktų, skirtų politinei partijai, visuomeniniam rinkimų komitetui, kandidatų sąrašui, kandidatui ar asmeniui, kurį numatoma kelti kandidatū, propaguoti, deklaratavimo tvarkos aprašo“ pakeitimo“ // Teisės aktų registras, 2014 m. lapkričio 3 d., Nr. 15363.
 33. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2015 m. sausio 23 d. sprendimas Nr. Sp-31 „Dėl Kauno rajono savivaldybės rinkimų komisijos Nr. 16 sudarytos tyrimo grupės“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8839aa50ac4c11e486d695b7d843f736>> (prisijungta 2017 m. spalio 30 d.).
 34. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2015 m. sausio 30 d. sprendimas Nr. Sp-51 „Dėl Aušros Ručienės skundo „Dėl neteisėtos ir nepagrįstos 2015 m. sausio 20 d. Kauno miesto savivaldybės rinkimų komisijos Nr. 15 sudarytos tyrimo grupės išvados“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/bebd86d0ac3a11e486d695b7d843f736>> (prisijungta 2017 m. spalio 30 d.).
 35. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2015 m. kovo 8 d. sprendimas Nr. Sp-101 „Dėl 2015 m. kovo 1 d. savivaldybių tarybų rinkimų rezultatų Trakų rajono savivaldybėje (rinkimų apygardoje Nr. 52) pripažinimo negaliojančiais“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/cea273d2c73311e498aab3a4ca2b8d40>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.).
 36. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2015 m. kovo 19 d. sprendimas Nr. Sp-117 „Dėl pilietinės iniciatyvos „Baltosios pirštinės“ skundo“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/555d0ec0d47d11e49a8e8a8aa8141086>> (prisijungta 2017 m. spalio 29 d.).
 37. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2015 m. kovo 21 d. sprendimas Nr. Sp-121 „Dėl 2015 m. savivaldybių tarybų rinkimų rezultatų vienmandatėje Širvintų rajono apygardoje Nr. 48 pripažinimo negaliojančiais“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/0277c090d13211e49a8e8a8aa8141086>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.).
 38. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2015 m. kovo 21 d. sprendimas Nr. Sp-122 „Dėl dalies 2015 m. kovo 1 d. savivaldybių tarybų rinkimų rezultatų Kalvarijos savivaldybėje (rinkimų apygardoje Nr. 14) pripažinimo negaliojančiais“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/bb056361d13211e49a8e8a8aa8141086>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.).
 39. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2015 m. kovo 21 d. sprendimas Nr. Sp-127 „Dėl skundo „Dėl pažeistos procedūros tiriant skundus Palangos miesto rinkimų apygardos Nr. 31 komisijoje ir Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rin-

- kimų įstatymo, Politinių kampanijų finansavimo ir finansavimo kontrolės įstatymo normų pažeidimų Palangos mieste“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/bf8fbb90d13411e49a8e8a8aa8141086>> (prisijungta 2017 m. spalio 30 d.).
40. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2016 m. spalio 30 d. sprendimas Nr. Sp-269 „Dėl 2016 m. spalio 9 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų rezultatų vienmandatėje Šilutės rinkimų apygardoje Nr. 32“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d61add29f6f11e68987e8320e9a5185>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.).
41. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2016 m. gegužės 26 d. sprendimas Nr. Sp-64 „Dėl Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų 2016 m. gegužės 5 d. organizuoto koncerto Vilniaus Katedros aikštėje“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/77c2ec20266e11e6a222b0cd86c2adfc>> (prisijungta 2017 m. spalio 30 d.).
42. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2016 m. rugsėjo 14 d. sprendimas Nr. Sp-199 „Dėl kandidato į Lietuvos Respublikos Seimo narius vienmandatėje Raseinių–Kėdainių rinkimų apygardoje Nr. 42 Remigijaus Ačo Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pažeidimų“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8d1b0de27c0511e6a0f68fd135e6f40c>> (prisijungta 2017 m. spalio 30 d.).
43. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2016 m. rugsėjo 28 d. sprendimas Nr. Sp-216 „Dėl vienmandatės Radviliškio rinkimų apygardos Nr. 44 kandidato į Lietuvos Respublikos Seimo narius Gedimino Lipnevičiaus Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 5 (1) straipsnio 1 dalies pažeidimo“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/dc990c0086e11e6a0f68fd135e6f40c>> (prisijungta 2017 m. spalio 30 d.).
44. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2016 m. spalio 3 d. sprendimas Nr. Sp-229 „Dėl Naujosios Vilnios apygardos Nr. 10 kandidato į Lietuvos Respublikos Seimo narius Algirdo Paleckio veiksmų pripažinimo Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 5 (1) straipsnio 1 dalies pažeidimu“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/28fc54008b1811e6a0f68fd135e6f40c>> (prisijungta 2017 m. spalio 30 d.).
45. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2016 m. spalio 30 d. sprendimas Nr. Sp-269 „Dėl 2016 m. spalio 9 d. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų rezultatų vienmandatėje Šilutės rinkimų apygardoje Nr. 32“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d61add29f6f11e68987e8320e9a5185>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 10 d.).
46. Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos 2017 m. vasario 23 d. sprendimas Nr. Sp-47 „Dėl Rinkėjų galimų papirkimo atvejų tyrimo ir vertinimo tvarkos aprašo ir metodinių rekomendacijų patvirtinimo“. Interaktyvus. Prieiga per internetą:

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7b231ba2fa6811e6ae41f2dbc54c44ce>
(prisijungta 2017 m. spalio 20 d.).

47. VRK 2017 m. balandžio 28 d. sprendimas Nr. Sp-94 „Dėl Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio kandidato į Jonavos rajono savivaldybės tarybos narius – merus Remigijaus Osausko rinkėjams dalintų lipdukų „Velykiniai lipdukai šeimos šventei“ pripažinimo Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 6 straipsnio 1 dalies nuostatų pažeidimu“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1d3e80912f3f11e79f4996496b137f39> (prisijungta 2017 m. spalio 24 d.).
48. Kauno miesto (Nr. 15) Savivaldybės rinkimų komisijos sudarytos tyrimo grupės 2015 m. vasario 17 d. išvada „Dėl kandidatės į Kauno miesto savivaldybės tarybos narius Onos Balžekienės galimo Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pažeidimo“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/documents/10180/560346/201502271702.pdf/8a040b5b-daf7-4ed3-bbff-085dff3d4301> (prisijungta 2017 m. spalio 24 d.).
49. Širvintų rajono (Nr. 48) savivaldybės rinkimų komisijos sudarytos tyrimo grupės 2015 m. kovo 16 d. išvada „Dėl kandidatės į Širvintų rajono merus Živilės Pinskuvienės galimo Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pažeidimo“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <http://www.vrk.lt/documents/10180/560346/Pinskuvienes+isvada.pdf/2ad8a1e0-2b4f-4083-8cdb-300b15d41d10> (prisijungta 2017 m. spalio 29 d.).

IV. Specialioji literatūra

50. *Burnell P.* Introduction: Money and Politics in Emerging Democracies // Funding Democratization (ed. P. Burnell, A. Ware). New Brunswick and London: Transaction Publishers, 2007.
51. *Normantas A.* Rinkimai ir referendumai // *Birmontienė T., Jarašiūnas E. et al.* Lietuvos konstitucinė teisė. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001.
52. *Palidauskaitė J.* Korupcijos ir atsakomybės problema viešojo administravimo sistemoje // Viešoji politika ir administravimas, 2005, Nr. 13.
53. *Walecki M.* Spending Limits as a Policy Option. Interaktyvus. Prieiga per internetą: http://www.ifes.org/publication/dd3bde8822ab8b9a423eac26059ba90b/IFES%20%20Policy%20Paper%20June%202007%20_Final_.pdf (prisijungta 2009 m. balandžio 15 d.).
54. *Ware A.* Conclusion // Funding Democratization (ed. P. Burnell, A. Ware). New Brunswick and London: Transaction Publishers, 2007.
55. *Williams R.* Aspects of Party Finance and Political Corruption // Party Finance and Political Corruption (ed. R. Williams). London: Palgrave Macmillan UK, 2000.

V. Kiti šaltiniai

56. 2017 m. vasario 7 d. Lietuvos Respublikos rinkimų, politinių partijų veiklos ir politinių kampanijų finansavimo korupcijos prevencijos 2016–2017 metų programos įgyvendinimo priemonių 2016–2017 metų plano vykdymo 2016 m. ataskaita. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/documents/10180/640079/Antikorupcijos+programos+2016+m.+vykdymo+ataskaita.pdf/e94ab70c-d46e-475f-bb7b-43538b60239e>> (prisijungta 2017 m. spalio 30 d.).
57. 15min.lt – 2016 m. spalio 3 d. *L. Vireliūnaitė*. Lenkų rinkimų akcija prieš rinkimus nusipirko apie 500 iš anksto apmokėtų degalų kortelių. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lenku-rinkimu-akcija-pries-rinkimus-nusipirko-apie-500-is-anksto-apmoketu-degalu-korteliu-56-690275>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 1 d.).
58. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (vyr. red. St. Keinys). Kompiuterinis variantas. Lietuvių kalbos institutas, 2015.
59. Delfi.lt – 2009 m. rugsėjo 11 d. Mokesčių inspekcija narsto Lenkų rinkimų akciją. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=23992950>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 1 d.).
60. Delfi.lt – 2009 m. rugsėjo 30 d. *E. Samoškaitė*. V. Tomaševskio partijai degalų kortelių istorija gali atsirūgti skirstant valstybės dotaciją. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=24314329>> (2017 m. lapkričio 1 d.).
61. „Lietuvos korupcijos žemėlapis 2016“. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.stt.lt/lt/menu/tyrimai-ir-analizes/>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 25 d.).
62. Sprendimai dėl draudimo papirkti rinkėjus. Interaktyvus. Prieiga per internetą: <<http://www.vrk.lt/sprendimai-del-draudimo-papirkti-rinkejus>> (prisijungta 2017 m. lapkričio 20 d.).

Dr. Elena MASNEVAITĖ
Law Institute of Lithuania

CORRUPTION IN ELECTIONS: ANALYSIS OF VOTER BRIBERY CASES

Summary

The article deals with voter bribery cases in terms of electoral law. A particular focus of research is drawn on the factual situation of this phenomenon of political corruption in Lithuania, the state of legal regulation and problems of its practical application, challenges being faced by institutions and society when seeking for transparent and democratic elections and appropriately legitimate formation of political representative institutions or an outcome of question solved by a referendum.

The author is analysing whether currently invoked control, reaction and anticorruption measures are sufficient and contribute towards effective implementation of provisions of electoral (referendum) laws foreseeing prohibition to bribe voters and persons eligible to vote.

The samples of voter bribery cases are presented in order to illustrate how differently content of prohibition to bribe voters and persons eligible to vote is perceived by subjects to whom it is addressed and main institution, i. e. the Central Electoral Commission, which conducts control of its observation. As well it is analysed why in Lithuania this illegal form of electoral agitation is still popular, despite sanctions being applied and certain preventive activity being carried out.

Prohibition to bribe voters and persons eligible to vote to Lithuanian electoral laws was introduced in 2005, but such practice is still popular among participants of political campaigns and persons related to them, while “electoral agitation” of such kind itself takes on new and more sophisticated forms, which are “resistant” for relevant identification and qualification. There are several factors influencing this. Firstly, preventive mechanisms do not work properly or are applied too moderately. Secondly, legal regulation in this field is partly inconsistent or ambiguous, therefore some of violations are programmed automatically. In this respect the situation should change after adoption of Elections Code. Thirdly, the Central Electoral Commission does not possess enough control measures and its practice not in all cases is consistent or reasonable. Fourthly, sanctions foreseen in electoral laws for violations of prohibition to bribe voters and persons eligible to vote not in all cases are applied properly.

However, principled position of the Constitutional Court, increasing civil society involvement in democratic process and stricter attitude of the Central Electoral Commission during political campaigns presupposes that recently more and more investigations concerning potential bribery of voters and persons eligible to vote are being carried out. Although the number of violations detected is relatively constant, the situation is improving and more frequently violations are of a nature which does not require to apply *ultima ratio* sanction of elimination, which could be questioned in the light of legal-democratic efficiency.